

vatur; dum dilatata sub crustis aphthosis vasa, jam deciduis his crustis libera, patulis rivis ingentem lymphæ copiam eruant, unde magna debilitas oritur: & sæpe tales ægri, nisi coerceri possint importunum hoc salivæ profluvium, deficiunt; cum a prægresso morbo jam satis imminuta soleant esse vires.

Diarrhœa. Quam varia possint hac via de corpore exire liquida, & quomodo totum corpus per illam exhauriri possit, postea §. 719. dicitur. Sufficit hic notasse, per illam validam liquidorum corporis evacuationem fieri posse, adeoque & debilitatem.

Defectus cibi assumi, retenti &c. Uti enim sapius jam dictum fuit, ut vires conserventur, requiritur ut ex ingestis cibis & potibus restituantur illa, quæ vitæ & sanitatis actionibus quotidie de corpore pereunt. Si ergo vel malo consilio (vide de his §. 602.) non exhibitus fuerit ægris cibus; vel deglutitio impedita fuerit, ut in angina v. g., debilitas sequetur; uti etiam si cibus assumtus non retineatur, sed vomitu vel alvi fluxu exeat de corpore, antequam inde chylus parari potuerit. Cum autem ingesta non nutriant, nisi prius per vires corporis nostri mutata fuerint (vide Commentar. §. 1.) non sufficit cibus ingestisse, & ingestos retinuisse, sed requiritur debita illorum digestio; quæ ergo si deficiat, pariter sequetur debilitas. Cum autem chylus actione ventriculi & intestinorum, & admistorum ingestis liquidorum efficacia, paratus est, debet ingredi posse venarum lactearum & mesentericarum oscula, ut sanguini misceri, atque viscerum & vasorum actione ulterius elaborari possit; hæc autem vocatur ciborum intropulsio. Si ergo vel a glutine in primis viis collecto, & intestinorum la-

teribus ahærente (vide §. 71.) vel a crustis aphthosis totum tractum primarum viarum obsidentibus, impediatur chyli ex ingestis confecti ingressus in hæc vasa, deficiet nutritio, adeoque debilitas sequetur.

Pallor, macies, &c. Hæc omnia sunt signa, quibus novimus, vasorum inanitatem ab exhaustis liquidis adesse. Tales enim mutationes in externo etiam corporis habitu apparent in illis, qui ab hac causa debiles sunt. Pallor enim defectum sanguinis rubri indicat: macies consumptam pinguedinem; pulsus parvus & vasa collapsa liquidi, arterias & venas majores conspicuas distendentes, penuriam demonstrant. Musculi, qui in robustis hominibus torosi adeo sunt, in debilibus ob exhausta liquida flaccescunt, quia distendens illorum substantiam vasculosam fluidum adeo copia minutum est; & imprimis, quia interpositum fibris muscularibus pingue deficit, a quo tamen maxima pars molis in musculis pendet. Licet enim in phthisicis ante mortem sic perdat corporis habitus, ut arida cutis ossibus tantum circumtensa videatur, tamen musculares motus exercere valent; adeoque musculares fibræ proprie dictæ supersunt; licet, consumto omni pingui inter has medio, muscularum moles ultra fidem minuta appareat. Pulcherrime hoc notavit Galenus (i) dicens: *Singularum partium substantiæ molem ex tali maxime compleri natura, quæ & perire & regigni potest, uti in cavis ulceribus manifeste videtur licet.* Ubi ergo tales mutationes in externa corporis specie apparent, certi sumus, debilitatem in ægro præsentem vasorum inanitioni adscribendam esse,

§. 663. **I**mmеabilitas liquidi glutinosi, vel inflammati, cognoscitur ex signis datis (69. 70. 71. 72. 73. 74.)

Duplex imprimis in liquidis nostris viscositas observatur, per quam redduntur immеabilia: una, quæ a defectu vel inertia motus vitalis fit; quam frigus, pallor, & tumor leucophlegmaticus corporis comitari solent; altera, quæ ab aucto vitali motu, & valida actione vasorum in contenta liquida, pendet, per quam compacti nimis & densi redditi humores difficilius per ultimas vasorum angustias transeunt: hoc vocatur viscositas inflammatoria, quam calor & rubor corporis imprimis adesse docent. De priore in Capitulo de morbis a glutinosis spontaneo, paragraphis his citatis, dictum fuit: at-

que rarius ab hac causa in febribus debilitas occurrit, cum glutinosi illis & lentis humoribus plena corpora minus in febres, acutas imprimis, prona sunt: & per febrim, aucto vitalis motus impetu, frigidus ille lentor sæpe pulcherrime solvatur. Posterior vero longe frequentior in febribus debilitatis causa est: & sæpe talis lentor, licet non præexistat, per febrim ipsam fit; & si adfuerit ante febrim, augetur; uti patet ex illis, quæ in Commentariis §. 100. 387. 609. dicta fuerunt. Cognoscitur autem immеabilitas hæc inflammatoria ex illis signis, quæ §. 382. 384. 385. enumerata fuerunt.

§. 664. **C**Analisis autem obstructio ex (107. ad 144.)

De hac in historia obstructionis numeris hic citatis dictum fuit.

§. 665. **C**erebri & cerebelli compressio causa debilitatis perspicitur ex observatis iis functionibus simul lassis, quas ab iis integris pendere certo novimus; ut si deliria, sopor, tremor, vertigo, tinnitus simul adsint.

Cum cerebrum cerebello minus firmum sit, causæ comprimentes encephali fabricam plerumque in cerebrum citius & validius agent, quam in cerebellum; uti in Commentariis §. 661. dictum fuit: rarissime enim, vel nunquam contingit, a cerebello compresso vitales actiones debilitari, quin in functionibus animalibus jam læso antea apparuerit, ob cerebrum similiter affectum. Nulla enim cavitate instructum est cerebellum, in qua collecti humores

illud solum comprimere possent; & ventriculus quartus encephali dictus, qui cerebello subjacet, non possit sic repleri, ut cerebellum comprimeret, quin similiter afficeretur medulla oblongata, cerebri, & cerebelli medullam continens; adeoque & in tali casu turbarentur cerebri functiones. Illa vero compressio, quæ a distentis nimis vasis sanguineis oritur, æque in cerebrum, imo & magis, agere deberet: unde hujus mali signa optime ex lassis cerebri actio-

(i) Meiboj. medend. Lib. IX. cap. ult. Charter. Tom. X. pag. 245.

actionibus cognoscantur, cum non videatur possibile, a distentis vasis posse premi illam cerebri partem, quæ motibus voluntariis muscularum servit, intacta reliqua, a qua aliæ functiones cerebri pendunt. Unde etiam in casu illo in Commentaria §. 661. memorato, ubi post levem capitis contusionem debilitas nascebatur a seroso liquido in corticali cerebri substantia collecto, simul aderant memoriæ vacillatio & leve delirium.

Notandum tamen est, posse & cerebri functiones turbari a nimia vasorum inanitione. Ubi enim a larga venæ sectione quis in animi deliquium incidet, tremor, aurium tinnitus, & tenebrosa vertigo præcedere solent plerumque: idem verum est a quacunque alia subita evacuatione per hypercatharsim &c. Si ergo signa nimiarum evacuationum §. 662. recensita abfuerint, novimus hæc mala ab encephali compressione procedere; sive hæc fiat a sola nimia plenitudine, sive ab immeabili humore, aut canalium obstructione: nam dum in angustis vasorum immeabiles humores hærent, vel difficillime tantum transpirantur, ab impetu vitalis liquidi, a tergo urgentis, dilatata vasa tenerrimam encephali pulsam comprimere possunt. Hinc dixit Hippocrates (k): *Prædebilitatorum (προδεδωκότες τὸν νόσον) desipientiæ pessime.* Sopor autem, si profundus fuerit, auctam cerebri compressionem, & jam in apoplexiam tendentem, significat. De tremore autem loco, in Commentariis §. 661. memorato, monuit Hippocrates: *Quibus capitis & cervicis dolores, atque totius corporis cum tremore imbecillitas quædam, sanguinis eruptiones solvunt.* Dum nempe sic tollitur distendens majora vasa sanguinis copia. Vertigo

autem, uti dictum in Commentariis §. 267., omnino fere cerebri morborum levissimus est, & omnes fere capitis morbi inde incipiunt; atque curati pro ultimo symptomate vertiginem relinquere solent. In levissima vertigine omnium objectorum rotatio apparet; atque incipientem encephali compressionem in hoc casu indicat: aucto malo, tenebra oculis observantur; & post, resolutis omnibus corporis viribus, cadunt homines: & frequenter in apoplexiam, vel epilepsiam, terminari solet gravior vertigo. A distentis sanguine vasibus in morbis vertiginem oriri indicavit Hippocrates (l) dicens: *Tenebrosas vertigines ab initio sanguinis e naribus fluxus solvit.* Vertiginem autem plerumque comitatur aurium tinnitus; quem cerebri affecti, & imprimis compressi, signum esse docuit Hippocrates: nam & aliquando sine vertigine in morbis talis molestus aurium sibilus observatur, dum arteriæ, per auditum organum dispersæ, vicinos nervos premere incipiunt; vel dum insignis arteriæ truncus, in dura matre hærens, ad illum locum, ubi nervus auditorius ingreditur ox petrosam, dilatatus majori copia sanguinis illum nervum afficit: *In febribus ardentibus, & aurium sonitus accedant cum visus hebetudine, & gravitate secundum nares, melancholico modo mente moventur, sanguine ipsis non erumpente (m).* Tinnitus in acutis, & sonitus in auribus, lethale (n): si nempe salutari hæmorrhagia sponte vel arte facta non levetur illico incipiens cerebri compressio. Sonitus aurium cum visus hebetudine, & secundum nares gravitate, mentem emovet, & sanguinem profundit (o). Similia pluribus aliis in locis apud Hippocratem habentur.

§. 666. **S**ED a debilitate cordis scimus ex signis deficientis circulationis (106.)

In corde origo motus circulatorii hæret: omnes enim humores circulantes per venas ad cor redeunt; per arterias denuo expellendi. Verum quidem est, ad cordis motum, cum musculus sit, requiri spirituum nervosorum influxum; verum cor per interpositam cerebelli machinam sibi ipsi novi motus muscularis originem parat, dum sua vi sanguinem per arterias encephali propellit. Hinc debilitatem cordis tantum novimus adesse ex illis signis, quæ demonstrant, minutam esse ejus actuatatem. Verum tota cordis efficacia pellendo ex suis cavis sanguini impenditur; adeoque motus humorum per vasa imminutus signum erit debilitati cordis. Potest autem cordis vis muscularis, qua contentum sanguinem movet per arterias, debilitari a causis extra ip-

sam cohærentibus; ut dum v. g. cerebellum, vel nervi inde ad cor producti, comprimuntur: sed de his antea dictum fuit. Agitur autem hic tantum de illa cordis debilitate, quæ a causis in ipso corde hærentibus originem ducit; licet reliquæ conditiones, ad cordis motum requisitæ, & extra cor positæ bene se habeant. De hac autem cordis debilitate in Commentariis §. 661. dictum fuit. Cum ergo cordis vires imminui possint etiam ab aliis causis §. 662. 663. 664. 665. enumeratis, patet, difficilius distingui posse cordis debilitatem illam, cujus causa in ipso corde adest, cum effectus semper idem sit, nempe defectus circulationis. Concluditur autem, debilitatem cordis proprie dictam adesse, si nulla ex recensitis hætenus causis adsit, atque tamen deficiat circulatio.

§. 667. **C**ibi liquidi, sanguini similes, arte digesti, gelatinosi, blandi, ex animalibus, vegetabilibusque, vinosi, & aromatici, secundum artem misti, sæpe, parva dosi dati, cum leni frictione externorum, repletionem efficiunt commodam; imprimis si sumuntur ex idonea, contra morbi ingenium, materie.

Agendum jam est de curatione debilitatis, quæ pro causarum varietate diversa esse debet; adeoque singulis causarum classibus singularis medela convenit. Primo hic agitur de curatione debilitatis, quæ ab inanitate vasorum, exhausto liquido, fit.

Generale hoc axioma practicum statuit Hippocrates (p), quod morbi a plenitudine orti curentur eva-

uatione; & contra ab evacuatione nati tollantur repletionem; adeoque indicatio curatoria in hoc casu jubet, ut restituantur exhausta liquida; sicque his repleantur inanita vasa. Verum in eo maxima difficultas hæret, ut restituantur illa, quæ perierant de corpore. Possimus quidem cibos & potus ingerere debilibus corporibus, sed ut ex his restituantur

Tom. II.

(k) Eisdem. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 705. Coac. Prænot. Num. 101. ibid. pag. 857.

(l) Coac. Prænot. Num. 34. Charter. Tom. VIII. pag. 871. (m) Ibid. Num. 112. pag. 856.

(n) Ibid. 294. pag. 822. (o) Ibid. 195. pag. 833. (p) Aphor. 27. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 61.

tur perditā, debent ipsius corporis viribus sic mutari, ut naturam sanorum humorum induant. Hæc autem mutatio ingestorum vasorum & viscerum actionibus conspirantibus perficitur; uti & miscela copiosa humoris boni jam in corpore præexistens, cui parva copia crudi ingesti sensim permiscetur (vide §. 25. 1.) Verum in hac debilitatis specie deficit copia humoris boni, & minor efficacia vasorum & viscerum in humores adest; adeoque languet potestas illa, qua corpus humanum ingesta in suam naturam assimilat. Requiritur ergo, ut ingerantur talia, quæ debilibus corporis viribus subigi & mutari possunt; & errant illi, qui validioribus cibis exhaustum & debile corpus replere conantur. Nam quo valentior quæque materia est, eo minus facile concoquitur, sed si concocta est, plus alit. Itaque utendum est materiae genere pro viribus; modisque omnibus pro genere sumendus. Ergo imbecilliter firmos, media materia optime sustinet; & robustis apta validissima est (q). Cibi ergo sint liquidi, quia tota actio viscerum chylopoieticorum ingesta in fluidum chylum convertit, adeoque liquidos cibos ingerendo juvatur hæc actio: simul debent esse tales, qui sanguini similes sunt, id est, in quibus talis materies abundat, quæ quam proxime ad perditorum naturam accedit, & superstitæ adhuc vasorum & viscerum actione, quamvis languida, subigi potest (vide de his §. 28. 1.) Imprimis hic laudantur juscula ex carne bubula, vitulina, ovilla, gallinacea parata; sed non in maximam spissitudinem decocta & meracissima; ablata sollicitæ omni pinguedine, quæ debili ventriculo molestiam parere solet, & pessime rancescit; addito pauxillo salis vel succi citri, partim ob saporis gratiam, partim ut caveatur putredo, in quam sponte vergunt. Quantum autem boni a jure carniū expectari possit, patet ex mirabili illa *Lovveri* observatione (vide Commentaria §. 234. 4.); qua constitit, in exhausto valida hæmorrhagia corpore, jus carniū copiose ingestum sanguinis loco per vasa fluxisse, atque hoc modo convalescere juvenem, quamvis omnem fere sanguinem amisisset. Similia ex lacte, panis decocto, ovi albumine &c. parari possunt. Neque nocebit lenia aromata, & vini modicam quantitatem his addere, ut debiles erigantur vires, & gratis his stimulis actiosa magis reddatur vasorum & viscerum in cibos ingestos efficacia. In validis tamen hæmorrhagiis, quamvis iustus recrudescentiæ metus est, ab omnibus stimulantibus melius abstinetur, & solum jus carniū sufficit; uti v. g. in mulieribus abortientibus, quibus undatim sæpe de utero sanguis fluit, donec debilissima & tantum non exanimis jaceant; quibus, si vinum vel aromata dentur, pauculum illud sanguinis, quod in corpore superest, per patula adhuc vasa exprimitur: si vero solo jure carniū sustentantur, fere semper adhuc evadunt. In reliquis vero evacuationibus, quæ vel a morbi diuturnitate, sudoribus, diarrhoea &c. factæ fuerunt, tutior est vini & aromatum usus, tali quantitate tamen, ut nimio stimulo nocere nequeant; cum hic de debilitate, tanquam symptomate

§. 668. **S**I ex immeabilitate liquidi (§. 663.) remedia adhibenda (§. 75.) & (§. 132. ad 137.) aliter enim nil contra hanc speciem prodest.

(q) Cels. Medic. Lib. II. cap. 18. pag. 100.
(r) Method. Med. Lib. VII. cap. 6. Charter. Tom. X. pag. 181.
(s) Medic. Lib. 2. cap. 14. pag. 90. (t) Ibid. pag. 88.

febrili, agatur. Omnia tamen hæc, quamvis optima, sola copia nocere possent, si affatim debili corpori ingererentur: post validas enim tales evacuationes parum de inquilinis humoribus superest in corpore; hinc nimis subito crudis repletur liquidis, quæ suam sequerentur indolem potius, quam mutarentur in naturam nostram.

Præterea cum vires illæ, quæ movere debent humores per vasa, adeo infirmæ sint, gravaretur corpus ab ingestis majori copia liquidis, illaque in cavis majoribus & minoribus corporis collecta hydroperem facere possent. Unde parca copia & frequenter hæc dari debent potius, donec incrementis vires plura ferre possint. Pulcherrimum de debilibus rescindendis habetur apud *Galenum* (r) monitum, quo jubet viribus nutriendis proportionale esse debere ingestum nutrimentum: Si enim nutrimentum se ipsum concoqueret, & distribueret, & alendis partibus assimilaret, & partibus, quibus alimento plurimo opus est, adhaeresceret, procul dubio maxime nutriente cibo opus esset: verum quum non aliud est, quod nutrimentum desiderat, aliud quod ipsum conficit, sed quod nutriendum est, ipsum sibi & nutrimentum attrahit, & mutat, & concoquit, & adjungit, & assimilat &c. patet in copia & vi nutrimenti determinandis semper ad vires corporis nutriendis respiciendum esse.

Cum autem actio vasorum, qua agunt in contenta liquida & illa movent, deficiat in debilibus post nimias evacuationes corporibus, pulchre hæc supplentur frictione externorum; uti alia occasione in Commentariis §. 28. 2. dictum fuit. Post validas autem hæmorrhagias frictiones adhiberi non debent, nisi certi simus jam sic munita & contracta esse vasa, quæ sanguinem fuderant, ut aucto per frictionem motu nullus metus sit, ne referentur iterum. Lenis tamen semper frictio esse debet, ne nimium motus augmentum fiat, per quem dissiparentur illa, quæ ingesta fuerant; cum tantum requiratur, ut per illam æquabilis distributio ingesti fiat per omnes corporis partes. Unde de frictionis usu agens *Celsus* (s) optime dixit: At, ubi totius corporis imbecillitas hanc curationem per totum id exigit, brevior debet esse & lenior, ut tantummodo summam cutem emolliat, quo facilius capax ex recenti cibo nove materia fiat. Minuitur enim multa frictione corpus, & modica impletur, uti ex *Hippocrate* notavit *Celsus* (t). Quantum ad hunc scopum conducatur, si debili homini accumbat in lecto vegetum & juvenile corpus, alia occasione in Commentariis §. 28. Num. 1. dictum fuit; uti etiam ad §. 611.

Omnibus his commoda fiet repletio exhausti per nimias evacuationes corporis. Unicum tantum adhuc notandum superest, debere nempe materiam ingerendam talem esse, ut morbi ingenio contraria sit. Sic v. g. si febre ardente decumbens homo profusa narium hæmorrhagia omnes fere vires amisisset, decocta panis cum succo citri, arantiorum, vino Rhenoano &c. commodam dabunt replendo corpori materiam; cum morbus ille ex suo ingenio omnia in putredinem vergere faciat. Contra si debilis ex propria temperie mulier per abortum maximam sanguinis copiam perdidit, jura carniū reliquis præferuntur.

Dupli-

§. 668. 669. 670.

Duplicem imprimis viscositatem in liquidis nostris inveniri, qua immeabilia redduntur, ad §. 663. dictum fuit: unam nempe frigidam & mucosam; alteram vero calidam & inflammatoriam. Curatio requirit, ut hoc viscido attenuato debita meabilitas liquidis restituatur. Quomodo, & per quæ remedia, frigida illa visciditas solvi possit, in Commentariis §. 75. demonstratum est. Inflammatoria vero visciditas qualia requirat, intelligitur ex illis, quæ in obstructionis cura §. 132. & sequentibus memorata fuerunt. Merentur simul huc referri illa, quæ in cura inflammationis §. 398. laudata sunt ad concili-

liandam fluiditatem materiae inflammatoriae vasa obstructi. Simul quam maxime hic notandum, ipsam vim febris immeabilitatem liquidorum nostrorum pulcherrime solvere, si sic temperetur ejus impetus, ut vasa tenerrima non destruantur per nimium febrilem motum, neque nimis dissipentur liquida; de quibus videri possunt illa, quæ in Commentariis §. 609. & seqq. ad §. 616. habentur. Ex omnibus autem illis patebit, summa hic cautela opus esse, ut felix resolutio liquidi immeabilis obtineri possit; cum & varia sit hæc materia immeabilis, & diversa, imo & sæpe opposita, remedia requirat.

§. 669. **U**T & (§. 664.) curatio petenda ex (§. 124. ad 144.)

Postquam obstructionis causa accurato examine innotuit, curatio habetur ex illis, quæ in cura ob-

structionis, paragraphis hic citatis, dicta fuerunt.

§. 670. **I**lla autem, quæ ex (§. 665.) oritur, ut plurimum tollitur his, quæ illi loco applicata, deobstruere possint impactum (§. 124. ad 144.), & impetum avertere in alia loca. Id fit humectando nares, caput, faciem, os, collum, fomentis blandis, applicando pedibus epispastica.

Ubi cerebri & cerebelli substantia comprimitur, dum immeabile liquidum, vasis impactum, illa obstruit, adeoque ab impetu liquidi vitalis, obstructa loca urgentis, eadem vasa extenduntur, sicque vicina comprimentur, patet satis, omnia illa requiri eadem, quæ ad solvendam liquidi immeabilitatem, & referenda vasa obstructa, commendata fuerunt. Cum autem tantum hic discrimen metuatur, dum turbantur illæ functiones, a quibus vita & humanitas pendet, merito omnia artis molimina adhibentur. Multum autem boni speratur dum avertitur impetus a capite in alia loca: sic enim cavetur, quantum per artem fieri poterit, ne immeabile liquidum, vasculis his impactum, in majores horum angustias urgeatur; adeoque omnia mala augeantur, simulque eo difficilior reddatur cura obstructionis hic nata. Quomodo autem impetus humorum a parte quadam corporis averti, & versus aliam revelli possit, explicatum fuit ad numerum quartum §. 396. ubi de cura inflammationis agebatur; atque ibidem de epispasticis, aliisque efficacibus ad revulsionem remediis, dictum fuit. Epispastica autem imprimis in hoc casu pedibus applicantur, quia versus maxime distant a capite corporis regionem sic humorum impetus revellitur. Cum autem, uti in loco modo citato dictum fuit, sanguis ex corde per vasa propellendo resistat illorum plenitudo, & laterum firmitas, qua suæ dilatationi oblectantur, patet, impetum averti a quodam loco, si alibi vasorum plenitudo tollatur, vel minuatur laterum resistentia. Omnium autem efficacissima revulsio fiet, si ille locus corporis, versus quem revulsio tentatur, accipiat sanguinem arteriosum ab iisdem truncis majoribus, qui illi parti prospiciunt, a qua avertendum esse sanguinis impetum indicatio curatoria jubet. Unde in hoc casu adeo prodest, nares humectare, caput, faciem, collum, os, laxantibus blandis fomentis tegere, ut minuta resistentia laterum vasorum in his partibus, quæ a carotidibus externis sanguinem recipiunt, minuatur copia & impetus sanguinis per carotides internas versus encephalon pellendi. Ob hanc causam multa calida la-

vandum caput voluit *Hippocrates* (u) in phrenitide: & in eodem morbo capillitium abradi jussit *Sydenhamus* (vv), & pileolo tegi, ut a frigore externo caput capillis nudum muniatur: sic enim liberissima perspiratio per cutem capitis fiet, & impetus revulsio a capitis internis partibus. Videmus enim in aliis morbis, simul ac libera humorum circumductio per illas partes impeditur, quæ a carotidibus externis sanguinem suum accipiunt, internas partes capitis nimis urgeri. Patet hoc in *corryza*, in qua membrana, per narium omnem internam superficiem dispersa, leviter inflammatur, & sæpe sic tumet, ut nullus aer per nares inspirari possit: in primo enim hujus morbi stadio caput grave percipitur, sensus omnes hebetiores sunt, formia turbulenta adsunt, & insolita ad motus musculares exercendos inertia sentitur: quæ omnia mala levantur optime si vapore aquæ tepidæ foveantur nares, ut debita his locis humiditas redeat, & restituatur liber humorum per vasa hic dispersa motus. Hoc enim facto levatur caput, & pleraque hæc symptomata evanescent, vel saltem plurimum minuuntur.

Notandum, quod in morbis inflammatoriis capitis aliquando diu maneant quædam læsiones functionum cerebri, licet jam dudum deseruerit morbus, atque omnis febris abesse videatur; unde sæpe debilitas, stupor, somnolentia &c. superant. Dum enim arterias corticis cerebri & cerebelli crassiores humores ingressi sunt, cum tunicis crassioribus careant hæc vasa, non tam facile contrahuntur iterum, licet impetus, a tergo loca obstructa urgent, imminutus fuerit; atque hæc videtur esse admodum probabilis ratio, quare symptomata a compressa nervorum origine in cerebro & cerebello, ob vasa vicina dilatata, diutius persistent, donec sensim solutis illis, quæ impacta hærent, & contractis in majorem angustiam vasis dilatatis, functionum redeat integritas. Mirabatur *Sydenhamus* (x), se talia symptomata tollere non posse, licet nullum non lapidem moveret repetitis venæ sectionibus, vesicatoriis, cucurbitis, enematis &c. unde postea candidus ille vir statuebat sibi hanc legem, ut post san-

(u) De affection. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 621.
(vv) In schedula monitoria de nova febre: ingressu pag. 660.
(x) Sect. V. cap. 2. pag. 287.

V 2 gu-

guinem eductum, & duo vel tria clysmata ex lacte & saccharo primis morbis diebus injecta, ut nimium febris illius epidemicae, quae caput illico petere solebat, impetum retunderet, nihil quidquam amplius moliretur, nisi quod aegros tales a carnibus & liquoribus spirituosis arceret. Dum autem sollicitè attenderet ad omnia, ut disceret naturam methodum in symptomatibus talibus superandis, letabatur, morbum, cui invigilabat, tuto, licet tarde, recedentem evanescere. Unde postea, simul ac morbi

§. 671. **D**ebile cor raro, nisi lente, juvatur; generalia vero dicta (667. ad 671.) professe possunt.

Si cordis debilitas orta fuerit a causis extra cor harentibus, ut dum v. g. a defectu liquidi vitalis, post validas evacuationes, cor una cum toto corpore languet; vel circa cerebellum harentis causa compresserit in ipsa sua origine nervos cardiacos; tunc illa, quae singulis his causis emendandis conducunt, pariter usum habent: de quibus jam dictum fuit. Ubi vero causa debilitatis cordis in ipso corde harent, quomodo hoc distinguatur? certe difficillime. Et licet cognosceretur illud, quamnam poterit inveniri indicatio curatoria, dum in tali casu cor, pro reliquis omnibus corporis partibus laborans, sibi soli deficit? Ubi ergo semel a quacunque causa fibrarum musculares cordis debitum robur amiserint, non satis resistunt distendenti sanguini; hinc distrahentur,

§. 672. **I**nde (660. ad 672.) nobis constat, quomodo sit debilitas in febribus

Nullum remedium, quantumvis etiam decantatum fuerit, in febribus acutis absolute & simpliciter cardiacum dici potest, si veires instaurans, cum ejus usus vel abusus a varia debilitatis causa pendeat omnino. In initio morborum acutorum subito orta debilitas, aliquando a nimia copia, aut rarefactione sanguinis, vasa distendentis, vel & ab ejus immeabilitate, nascitur: vera tunc cardiaca sunt illa, quae copiam sanguinis minuunt, vel nimium ejus impetum, quo urget immeabili liquido infarcta vasa, coercent. Hinc venae sectio toties suppressas vires erigit, quae in fine morbi noceret pessime; & contra illa, quae languentem in fine acutorum morborum motum, & separationem materiae morbosae inde pendente, grato stimulo incitant, debilitatem in initio horum morborum praesentem auferent certissime. Illa, quae replendo corpori, validis evacuationibus exhausto, in his morbis profunt, obesse, si tales liquidorum jacturae non praecessissent. Imo, post morbos acutos tales, qui impetum suum in caput potissimum determinare solebant ex suo genio, superstes debilitas, licet jam fracta fuerit morbi vis, stimulantia cardiaca saepe minime fert, sed solo tempore tuto curatur, uti paulo ante ad §. 670. dictum fuit. Unde apparet, quanta attentione opus sit, ut rite determinetur in cura morborum acutorum, an cardiaca usum habeant, & quam requirantur: adeoque constat, rarum satis in acutis cardiacorum intellectum esse. Fuit & in hac opinione Hippocrates (2); dum enim de his agit, dicit: *Neque enim horum adeo peritos video Medicos,*

impetus jam remitteret, illum suo uti genio, & quasi sensim deflagrare, ac suis ruere viribus sinebat (3). Si ergo debilitas in simili morbo superstes manserit, ob compressionem nervorum circa originem suam in cerebro & cerebello, videtur prudentia medica esse, nullis amplius evacuationibus corpus exhauriri, sed totam rem tempori & naturae committere. Probe memini me hujus methodi optatos successus vidisse saepius.

si que augebitur semel nata debilitas. Raro ergo debile cor curabitur, cum nunquam quiescere possit; & sola spes, quamvis exigua, superest, ut lenissimo circulationis motu, & tantum tali, qui vitam continuandae sufficit, tempus concedatur debili cordi, ut minori vi distractis ejus fibris pristinum robur sensim redeat. Cardiaca enim omnia dicta remedia, si ve replendo exhaustum corpus, si ve augendo languidum fluidorum motum, hoc nomen mereantur, semper supponunt cordis integritatem; atque his irritare cor possumus, & excitare in frequentiores contractiones; roborare vero illud, ubi in propria ejus fabrica vitium haret, semper difficillimum erit, si non penitus impossibile.

quam rarus sit Cardiacorum in acutis intellectum malum saepe insuperabile.

qui, ut oportet, dignoscant in morbis debilitates, & quae ob vasorum inanitionem, & quae ob aliud quoddam irritamentum, & quae ob dolorem, & ab acumine morbi oriuntur, quosque affectus, ac diversas eorum species natura nostra, & habitus singulis periat: Quamvis haec cognita aut ignorata salutem aut mortem adferant &c. Summum saepe Medicis nascitur tedium, imprimis illis, qui in aulae medicinarum faciunt, dum vel invitis, illis obtruduntur aegri cardiaci stimulantia, specioso saepe alexipharmacorum titulo, quae propinata nocerent pessime; si vero sinister fuerit ancipitum horum morborum eventus, neque haec adhibita fuerint, culpantur Medici, ac si neglexissent efficacissima remedia. Dum enim in initio morborum acutissimorum oppressis viribus aegri jacent, malignitatem morbi accusant imperiti, & cardiacis erigendas volunt vires, non absque ingenti saepe decumbentium damno. Unde non sine ratione dixit Sydenhamus (a), quod de Malignitate (si ve notionem, si ve verbum dixeris) opinionis inventio humano generi longe ipsa pulveris pyrii inventionem lethalior fuit. Cum ea febris praesertim maligne dicantur, in quibus intensior pra caeteris inflammationis gradus conspicitur. Atque ob hanc causam magnus ille vir toties in suis operibus perversum cardiacorum in morbis usum damnat.

Quam sit debilitas in febribus malum saepe insuperabile. Si nempe causa debilitatis tolli nequeunt. Verum hoc frequenter contingit. Dum evacuationibus exhauritur corpus, neque compesci possunt, uti v. g. sudores colliquativi in phthisi confirmata.

(1) Ibid. 282.

(2) De dieta acutor. Charter. Tom. XI. pag. 66. 70.

(3) In Schedal. morit. de nova febris jactura pag. 68.

firmata, vel diarrhoea in eodem morbo tragœdiam claudere solita; frustra dantur vel decantatissima cardiaca. Si inflammatoria densitate tenax sanguis valido febris impetu terrimis encephali vasculis sic impactus halerit, ut resolvi nequeat, ad debilitatem inde natam proderit nihil. Si impetu febris soluta arteriae in cerebri ventriculis sanguinem effuderint, qui mole sua comprimit vicina, frustra erunt omnia. Verum hoc in febribus contingere posse patet, cum & in naribus tenaciores longe solvantur arteriae tam saepe; imo & in pul-

mone, aut renibus, idem toties fiat in morbis acutis, pessimo omine inde nata haemoptysi, vel mictu cruento. Verum etiam a distentis vasis sanguineis encephali compressa diu nervorum stamina in sua origine saepe postea tota vita possunt manere impervia, dum vel concreverunt contigua latera, vel nullo liquido per illa fluente amplius, arefacta omnino fuerint. Surditates incurabiles amauroses, memoriae abolitio, stultitia &c. post morbos acutos capitis, tota vita manentia, uti constat observatis Medicis, doceat satis, jure hoc metuendum esse.

CALOR FEBRILIS.

§. 673. **C**alor febrilis thermoscopio externus, sensu aegri, & rubore urinae internus cognoscitur.

Calor adeo assiduus in febribus symptomata invenitur, ut febris naturam individuam in calore posuerint Galenus, alique post illum Celeberrimi Medici, uti in februm historia dictum fuit. In homine sano calor adest, & quidem determinato gradu: calor autem febrilis proprie loquendo calorem illum excedit, qui in sanitate adest; & de illo excessu supra calorem sanum hic agendum est, dum de calore febrili dicitur. Agitur nunc hac paragrapho, quomodo calor febrilis praesentia cognosci possit. Calor autem & in externa corporis superficie percipitur, atque pariter in intimis corporis recessibus adest, dum vivimus, uti nemo dubitat; & ceteris paribus, semper in interioribus major est, quia exteriorum partium calor ab ambiente aere, qui nostro corpore frigidior est, minuitur. Externo tactu calor externus febricitantium quidem percipi potest, sed non tam exacte distingui varia ejus intensitas, quia sensus caloris diversus in nobis esse potest ob multas causas. Sic, v. g., dum frigida manus nobis sunt, calida apparebit aegroti manus, quae vix tepida videretur, si manus nostrae frictione, vel alia quacunque causa, multum incaluerint. Omnium ergo certissima caloris mensura habetur per thermoscopia, qualia hodie pulcherrima habentur; & portatilia quidem, Fahrenheitiana dicta, a primo inventore: accuratissima imprimis illa sunt, quae argentum vivum loco alterius cujuscumque liquidi continent. Tali thermometro prius mensuratur calor hominis sani, & plerumque in indice affixo ille gradus notatus est: deinde hoc cognito, si idem thermometrum a febricitante aegro manu teneatur, vel bulbus ejus ori immittatur, vel nudo peccatori aut sub axillis applicetur per aliquot minuta hora, apparebit pro varia altitudine ascendit argenti vivi, quantum calor febrilis excedat naturalem & sanum calorem. Uti autem patet, sic tantum cognoscitur calor externa superficie corporis, aut oris interni, quae partes liberum cum aere externo commercium habent, adeoque minus calent partibus internis semper. Accedit, quod quandoque in morbis externa corporis parum caleant, dum tamen interna partes uruntur; uti in febre ardente observavit Hippocrates (b), & pessimam inde merito prognosin deduxit. Talem calorem adest novimus ex sensu aegrorum, qui in funestissimis illis morbis de intolerabili ardore solent conqueri, imprimis circa vitalia viscera.

Alterum signum, quo calor internus in febricitantibus cognoscitur, est rubor urinae. Demonstratur

Tom. II.

(b) De Morbis Lib. I. cap. 17. Charter. Tom. VII. pag. 518.

(c) Vide Institut. Medic. H. Boerhaave §. 378. & Chem. Tom. II. pag. 310.

(d) Institut. Medic. ibid. §. 559. (e) Ibid. §. 372.

in Chemicis, uti etiam in Physiologicis (c), colorem urinae ab oleo ejus, ex attrita pinguedine, attenuatum pendere; adeoque ejus colorem eo intensiorem esse, quo major ad reliquas urinae partes constituentes est olei proportio; atque ideo per varios gradus ex naturali urinae sanae & costae colore stramineo in rubedinem saturatam vergere posse. Verum olei hujus cum urina permixtio validum attritum inter partes humorem constituentes, inter vasa & humores ponit (d): cumque ab eadem causa, uti statim §. 975. patebit, calor augumentum pendeat in febribus, apparet ratio, quare rubor urinae pro caloris interni signo habeatur. Confirmant hanc rem quotidianae observationes, quod nempe aucto calore corporis augeatur rubedo urinae. Debilibus enim & frigida temperiei hominibus pallida urina est; calidis & robustis longe coloratior. Imo in eodem homine augeatur saepe in intensam fatis rubedinem urinae naturalis color, si valido & diuturno labore corpus exercuerit; verum simul etiam tunc calor corporis augeatur. Notandum tamen, etiam ab aliis causis urinae colorem augeatur: ut, si v. g. profusis sudoribus, vel abstinencia a potu diluens urinae vehiculum minuatur, adeoque olei urinae proportio ad reliqua augeatur. Post diuturnam enim a cibo & potu abstinencia paucissima quidem redditur urina, sed simul ruberrima & admodum acris (e). Unde considerandum est, an non rubor urinae talibus causis in totum vel pro parte debeat attribui. Praeterea monendum videtur, aliquando urinam tenuem & decolorem apparere in febribus, licet validus tamen adsit calor; quod fieri poterit, si sicutulosi aegri ingentem tenuis potus copiam hauriant, & subito per urinam dependant, unde copiosa aqua diluta urinae minuitur color: imo & quandoque in morbis acutis tenuis & decolor talis urina observatur, absque adeo copioso potu praegresso, sed pessimo semper omine; unde talem urinam semper in his morbis damnavit Hippocrates; & in phrenitide, uti postea dicitur, pro lethali signo habuit. Designat enim talis urina, olea & sales sanguinis, per motum febrilem jam acriora reddita, non eheu de corpore per urinam vias, sed manere, nocitura pessime; uti etiam sanguinem, inflammatoria densitate spissum, diluentibus potatis attenuari non posse, verum potum ingestum brevi iterum a sanguine separari; adeoque summum periculum ob humorum immeabilitatem, & acria retenta, imminere.